

Eugenia Shunevych

DEVELOPMENT OF A PROFESSIONAL VOCAL ART ON THE WESTERN UKRAINE
IN SECOND HALF XIX – XX CC.

This article makes an attempt to investigate and evaluate the contribution of soprano-singers of Western Ukraine of the XIX – XX cc. to the Ukrainian vocal culture, to the process of the development and establishment of the national vocal school.

Олександра Німилович

МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА БОГДАНА ВАХНЯНИНА

У статті розкривається маловідома музично-педагогічна спадщина композитора, диригента і педагога Богдана Вахнянина, аналізуються збірки пісень композитора для дитячих хорових колективів. Публікація виявляє педагогічну цінність та значення його збірок у музичному вихованні молодого покоління.

Музичне виховання молоді в Україні впродовж багатьох століть базувалось на фольклорі, на передачі його усним способом. У розвитку музичної культури велику і неоднозначну роль відіграла і церковна музика, яка протягом багатьох століть була основою шкільного виховання.

У Галичині музичне виховання мало велике значення в народних школах, гімназіях, семінаріях, церквах, мистецьких музичних закладах, співацьких музичних товариствах, просвітницьких організаціях, спортивних та військових товариствах «Січ», «Сокил», «Пласт». Для розвитку музичної освіти необхідне було створення пісенників, посібників, підручників для дітей, учителів та диригентів.

Серед педагогічних посібників наших класиків, які були присвячені музичному вихованню молодого покоління та створені на українському музичному матеріалі, а також наповнені високохудожніми власними композиціями митців, привертаять увагу «Співаник для шкіл народних» у III-х частинах С.Воробкевича, «Руський співаник для шкіл народних», «Церковно-народний співаник», «Малий катехизм музики» В.Матюка, підручники з навчання музики і співу І.Кипріяна, «Руський співаник» К.Паньківського, «Учебник співу» І.Біликовського, «Самоучка» М.Копка, «Українсько-руський співаник з нотами» О.Нижанківського, «Співаник для дітей дошкільного та шкільного віку» М.Гайворонського, «Збірка народних і патріотичних пісень» Д.Січинського, «Шкільний співаник» Ф.Колесси, «Пластовий співаник» В.Витвицького збірка «Ще не вмерла Україна» Д.Січинського та С.Людкевича, «Практичний курс навчання співу у середніх школах України» М.Леонтовича, багаточисельні праці М.Лисенка, «Шкільні співаники» К.Стеценка, Я.Степового тощо. Педагогічна спадщина українських композиторів привертала увагу багатьох дослідників. М. Білинська, М.Загайкевич, С.Павлишин, Є.Федотов, О.Смоляк, О.Яцків, С.Процик, Л.Філоненко, І.Бермес, І.Фрайт та інші музикознавці присвятили свої наукові праці вивченню цього багатого дидактичного матеріалу. Шкода, що на сучасному етапі вчителі музики та школярі можуть користуватися лише невеликою кількістю перевиданих збірників народних мелодій, а саме: «Шкільним співаником» Ф.Колесси [15], «Весняночкою» В.Верховинця [8], «Фольклорною веселкою» [22], «Дитячими піснями та речитативами» [10], «Українським дитячим музичним фольклором» О.Смоляка [20].

Вагомий внесок у розвиток музичної освіти Західної України зробив і Богдан Вахнянин – композитор, педагог, диригент. У музикознавчій літературі досить фрагментарно згадується ім'я цього митця, за винятком праць Я.Михайлишина [18] та П.Медведика [17], а також ряду енциклопедичних та довідкових видань [9; 12; 21]. Окремі відомості про концертну діяльність Б.Вахнянина подаються у статтях та рецензіях С.Людкевича [16], книзі Л.Ханик [23], хронікальних матеріалах тогочасної преси [24; 25; 26]. У публікації Л.Шевчук-Назар [27, 240] згадуються дві збірки пісень

Б.Вахнянина. Музичними джерелами статті є твори композитора, які вийшли друком ще за життя Б.Вахнянина, а також його рукописи, що збереглися у фондах Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаника НАН України. А вже після 1939 року був виданий лише один хоровий твір композитора на вірші Т.Шевченка «Садок вишневий коло хати» [14].

Метою публікації є висвітлення музично-педагогічної спадщини Б.Вахнянина, яка залишається маловідомою. Завдання статті полягає в аналізі збірок пісень композитора, у виявленні їх педагогічної вартості та значення в музичному вихованні молодого покоління.

Богдан Вахнянин (1883-1940) увійшов до історії української культури як композитор, диригент, педагог. У різні роки він був диригентом «Перемишльського Бояна», «Стрийського Бояна», хору «Бандурист». Б.Вахнянин сам любив співати, і його часто запрошували хорові колективи для виконання сольних партій у тих чи інших творах.

У творчому доробку композитора ряд хорових творів до слів Т.Шевченка, Х.Алчевської, Я.Щоголіва, Н.Німентовської, П.Кузьменка; музичні картини – «Титар», «Лебедін»; оперети – «Попелюшка», «Орися»; «Український вертеп» до слів У.Кравченко, ораторія «Буря на морі». Солоспіви Б.Вахнянина на вірші П.Грабовського, В.Кулика, С.Чарнецького, В.Масляка, Т.Шевченка були в репертуарі співачок Ольги Дмитраш, Івонни Синенької-Іваницької, Марії Сабат-Свірської та ін.

Серед фортепіанних композицій – «Веснівка», «Козак», «Думка і Козачок», «Marche funebre», «Думка і коломийки», «Етюд», а також Сонатина F-dur, яку Б.Вахнянин виконував у програмі свого авторського концерту 13 лютого 1926 року в залі товариства «Сокил» у польському місті Тарнобжегу [19], де звучали також і його солоспіви та хорові твори. На жаль, фортепіанна соната, напевно, не збереглася, бо не була опублікована, та, можливо, пошуки науковців і виконавців допоможуть у майбутньому віднайти цей твір.

Малознаними і рідковиконуваними сьогодні є колядки і щедрівки для фортепіано в обробці Б.Вахнянина, які були створені в 1933 р. у Львові для збагачення фортепіанного педагогічного репертуару. Цей альбом складається з двох частин: «Бог предвічний» (Чемним дітям зладив на Ялинку Вуйко Богдан) – 20 колядок з текстами та «На щедрій вечір» (Чемним дітям зладив Вуйко Богдан) – 16 щедрівок за К.Стеценком. Кожна колядка і щедрівка характерна дбайливим і точним поданням динаміки, аплікатури, штрихів, а проставляючи темпи, автор використовує позначення українською та італійською мовами. Завдання цього збірничка Б.Вахнянин вбачав у піднятті цілого пласту української культури, а саме церковних коляд і щедрівок, популяризації їх широкими колами виконавців, у вихованні на цьому багатому матеріалі початкуючих музикантів. Збірки коляд і щедрівок Б.Вахнянина повинні стати доброю підмогою вчителям музики в процесі залучення дітей до релігійних свят, зокрема Різдва, під час якого великою популярністю користується обряд вертепного дійства, суть якого – віра, добро, веселість та радість. Фортепіанний супровід коляд і щедрівок доступний, сприятиме розвитку музичних здібностей дітей та глибшому вивченню цього пласту календарно-обрядового фольклору.

Пісні, створені спеціально для дітей, несуть у собі ознаки, що характеризують специфіку дитячої творчості: ширість, емоційність, тяжіння до гри, таємничість і загадковість. Завдяки наявності у пісні поетичного слова вона набагато більше, ніж будь-який інший жанр, звернена безпосередньо до емоційного світу дітей, їхніх почуттів, а через них і до свідомості, що виявляє значний вплив на формування морально-естетичних якостей школярів. Розуміючи це, прагнучи збагатити дитячий пісенний репертуар, Б.Вахнянин впродовж цілого життя плідно працював над створенням співаників для мішаних, чоловічих та особливо дитячих хорів, куди ввійшли народні, стрілецькі пісні, власні твори.

«На Шевченкові роковини» – перший збірник Б.Вахнянина для дитячого хору, що вийшов у львівському видавництві «Світ дитини» в 1914 р. до 100-ліття від дня народження поета [2]. Тут представлені (в аранжуванні Б.Вахнянина) твори на слова Т.Шевченка з музикою К.Стеценка «Заповіт», Я.Степового «Діброва», В.Ступницького «Світе ясний, світе тихий», Б.Вахнянина «Садок вишневий», М.Гайворонського «Учітєся», «Там на горі за Дніпром» до слів П.Тичини з музикою П.Синиці, а також «Діточа присяга» до слів Ю.Шкрумеляка та «Кантата в честь Шевченка» на вірші

М.Явного з музикою Б.Вахнянина. До збірки входить 13 хорових композицій, які подані у дво-чотири голосому викладі, що дає змогу використовувати їх для різних вікових груп та дітей з різною музичною підготовкою.

Від 1863 р. в Галичині склалася добра традиція влаштовувати музично-поетичні вечори пам'яті великого поета і художника, які здобули велику популярність в народі, стали виразниками національних і патріотичних ідей, проведенню яких не могли перешкодити ніякі історичні події та тоталітарні режими. Традиція, яка шлекалася різними громадськими, культурологічними, мистецькими, просвітницькими товариствами, шкільними і студентськими колективами жива і сьогодні. Саме твори із збірки Б.Вахнянина могли б допомогти в сучасних умовах у підготовці шкільних Шевченківських вечорів, концертів, які силою музичного мистецтва покликані розкривати глибину його поетичного, малярського та графічного таланту, залучаючи якнайширшу дитячу аудиторію.

Таким чином, комплексне вивчення музичних та літературних джерел сприятиме формуванню у школярів міцних асоціативних зв'язків між народною та професійною музикою, літературою й образотворчим мистецтвом.

У 1936 р. у видавництві «Рідна школа» вийшов співаник у двох частинах з руховими іграми для дітей, дитячих садків та вселюдних шкіл «Дітвора співає, в садочку гуляє» на вірші Василя Щурата [28]. До цього видання увійшло 24 твори в одностоповому викладі. У вступній статті до співаника В.Щурат зазначив: «Наш співаничок – це перша в нас, може припізнена дещо спроба допомогти вихованню в дитячому садкові. Доси таких співаничків у нас, на жаль, не було» [28]. Хоч у 1869 р. буковинський поет Ю.Федькович склав «Співаник для господарських діточок», який був виданий у Відні, а у 1876 році у Києві з'явився збірничок дитячих пісеньок «Дітські пісні, казки і загадки», все ж ці збірки були призначені для шкільного дитячого віку. «В нашому збірникові, – пише В.Щурат, – не бралося ані готових мелодій, ані текстів для перекладу, за винятком кількох мотивів українського походження... Мелодії до тих текстів зложив проф. Б.Вахнянин. Він і декорував їх відповідними дитячими рухами і грами» [28]. Велике значення цього співаника полягає в тому, що він є першим посібником такого роду для дошкільного музичного виховання. У сучасних умовах у навчанні шестилітніх першокласників важлива роль відводиться ігровим прийомам, змінам ситуацій, чергуванню слухових і моторно-рухових дій, використанню наочності, поєднанню живого виконання музики з аудіозаписом. Тому використання в навчальних програмах першокласників співаника «Дітвора співає, в садочку гуляє» Б.Вахнянина, що вимагає виконання пісень з ігровими рухами, сприятиме формуванню їх досвіду спілкування з музикою та надаватиме змогу учням передати своє ставлення до музичного мистецтва.

Автори зазначали, що від дня народження дитя найшвидше переймає і засвоює голоси і рухи живої природи, голос матері, а «виховники» (вчителі – О.Н.) в пізнішому дошкільному і молодшому шкільному віці, перебуваючи між дітьми та не відриваючи їх від вибраного заняття, наспівуючи злегка одну чи іншу пісеньку із спеціально написаної збірки, переконуються, що «спочатку одне дитя, а там і друге, і третє насторожить ухо, заслухається, поки не зачне собі мутикати пісеньку під носом. І лекція співу вдалася» [28].

Тематика збірки пов'язана із змальованням природних явищ («Дошки»), є багато пісень, в яких діють знайомі з раннього дитинства персонажі – котики, зайчики тощо («Зозуленька», «Зайчику», «Кіт і мишка», «Котик м'яв!, Песик гав!», «Маю», «Сорока», «Танцювала риба з раком» та ін). Всі ці пісеньки доповнюються ігровими рухами, що підсилює сприйняття твору, додає зацікавленості у його виконанні. Співаючи пісню «Сорока», діти під час слів «Нумо ж діти, рвати квіти» вдають, що збирають квіточки, а в чотирьох останніх тактах куплету з бігом під ритм пісні наслідують руками політ сороки. Є тут також і пісні, що відображають трудову діяльність людини: «Наш садочок», «Під кузнею», «Снилось мені, Мамцю». Виконуючи пісню «Під кузнею», при словах «Стук, Стук!» діти вдаряють камінчиком об камінчик, наслідуючи працю коваля, а твір «Снилось мені, Мамцю» співається під час шиття, що виховує працелюбність, захоплення народним мистецтвом вишивання. Виконуючи пісню, діти співають про вишивання для сестри стрічки, хусточки для брата і тата, а для мами – запаски.

У збірці є багато жартівливих пісень: «Тинди-ринди гульки!» – пісня-гра, де діти діляться на дві співочі групи та змагаються, пересміхаються, жартівливо пережвальноються; «Біда» – сценка з дітьовими особами (Біда, панове, два діди, діти, швець, Коза). Виконуючи пісеньку, діти її інсценізують, дотримуючись тексту. Кілька пісень присвячені плеканню любові та поваги до України, рідних батьків: «Неня й Україна», «Поклін Батькам!». Такі композиції, як «Прикрасім Божий дім!», «Який Ти добрий, Боже!», покликані виховувати дітей у релігійному християнському дусі від наймолодшого віку. Відспівавши пісеньку «Прикрасім Божий дім!», Б.Вахнянин пропонує дітям зібрати квітки у китичку та, йдучи під наглядом вчителя до церкви, співати про те, що треба прибрати «Дім Божий пахучим квіттям, щоб дав нам Пан Біг знов тиждень гожий». А в церкві діти складають китички квітів, де їм покажуть.

Велика популярність цього співаника спонукала авторів до створення його нових редакцій та спроби перевидання у 1938 р. під назвою «Закувала зозуленька» та у 1939 р. під заголовком «Танцювала риба з раком», але вони так і залишилися в рукописах [5].

«Альбом стрілецьких пісень» в аранжуванні Б.Вахнянина був виданий Музичною бібліотекою «Нашого прапору» у Львові в 1937 р. [3]. До збірника увійшло 60 стрілецьких пісень в 4-голосому викладі, кожна з яких подана в трьох варіантах для різних складів хорів (мішаного, чоловічого, дитячого), що дає змогу застосовувати їх у процесі навчання у вузі, а згодом і використовувати молодими педагогами ці ж твори в аранжуванні для дитячого колективу під час роботи зі школярами. Дуже детально автор проставляє динаміку, штрихи, темпи, фразування. Пісні укладені в алфавітному порядку.

До часу зародження справжньої стрілецької пісні її завдання виконувала пісня народна, яка була придатна до походу та марширування стрільців. Часто пісні піддавалися переробці текстів, що відповідали новим обставинам. Співаючи, стрільці неодноразово підставляли новий текст до відомої народної пісні. Власне, у збірці Б.Вахнянина і подано декілька народних пісень, які виконувалися січовими стрільцями: «Ах хто хоче війну знати», «Ідуть, ідуть Чорноморці», «Бистра вода», «Курилася доріженька», «Гей, там на горі Січ іде», «Гей, там у полі», «Кедь ми прийшла карта» та ін. Тут широко представлені пісні Лева Лепкого: «Бо війна війною», «Казала дівчина», «Кладочка», «Колісь дівчино мила», «Коби скорше з гір Карпатів», пісня на вірші Богдана Лепкого і музику Лева Лепкого «Видиш, брате мій». Із пісень Р.Купчинського до збірки увійшли: «Вдаряй мечем», «Зажурились галичанки», «Заквітчали дівчатонька», «Засумуй, трембіто», а також М. Гайворонського «Йде Січове військо» та багато ін.

Знайомство подібно ж до історичних козацьких пісень із таким високохудожнім пластом музичної культури, як стрілецька пісня, плекає в молодого покоління почуття патріотизму, гордості за героїчне минуле свого народу та вселяє віру в незнищенність його свободололюбивого духу і вільне майбутнє своєї незалежної держави.

24 пісні на вірші В.Щурата з музикою Б.Вахнянина вміщено у співанику для молоді «Гейже разом!» [4], який вийшов у видавництві товариства «Просвіта» в 1938 р. у Львові. Автори присвятили цю працю товариству, яке було осередком духовності, патріотизму українського народу в нелегкі часи бездержав'я. Усі пісні збірки написані у двоголосому викладі із зазначенням темпів, характеру виконання, агогічних, ритмічних нюансів.

Тематика співаника переважно пов'язана з оспівуванням краси рідного краю, любові до Батьківщини, її природи та пісні: «Рідний краю», «В рідній пісні», «Люблю Тебе, мій рідний краю», «Коло села малий ставок», «І знову йде весна», «Послухайте, як грає Сян!», «У горах», «Шепотом колосся», «Вірність і любов без краю», «Наш прапор»; є тут і пісня, яка покликана виховувати в дітей почуття християнської моралі, доброти та релігійності – «З нами Бог!».

Отже, займаючись все своє життя педагогічною діяльністю, Б.Вахнянин вболівав за долю музичного навчання та виховання підростаючого покоління на національному ґрунті. Багато уваги він надавав музичній освіті в дошкільних установах, в початкових та середніх школах, склавши цілий ряд співаників для шкільного вжитку. Метою цих пісенників було плекання у молоді любові до музичного мистецтва, народної пісні. Деякі з них були наповнені вступними статтями з методични-

ми порадами для вчителів. Таким чином, вони ставали своєрідними підручниками музичного виховання. Музично-педагогічні видання Б.Вахнянина справили помітний вплив на розвиток змісту музичного навчання і виховання в Західній Україні, наповнювали освітній процес добротним дидактичним матеріалом. Педагогічна спадщина митця і сьогодні заслуговує на широке визнання, перевидання і використання в навчальному процесі, що сприятиме підвищенню у дітей інтересу до уроків музики, формуванню їх естетичних смаків, потягу до пізнання історії українського народу, його обрядів і звичаїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднарук І. Роля вчителя в розвитку вчителя // Стрийщина: Історико-мемуарний збірник: У 3-х ч. – Нью-Йорк, 1990-1993. – Т. I. – С. 362.
2. Вахнянин Б. На Шевченкові роковини. – Львів: Світ дитини, 1914.
3. Вахнянин Б. Альбом стрілецьких пісень. – Львів, 1937.
4. Вахнянин Б. Гей же разом!: Співаник для молоді. – Львів: Просвіта, 1938.
5. Вахнянин Б., Щурат В. Закувала зозуленька. Танцювала риба з раком: Співаники з руховими іграми для дітей // Рукописний відділ ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, конс. 17^а/12 п.9.
6. Вахнянин Б. Концерт «Львівського Бояна» // Діло. – 1910. – 12 квітня.
7. Вахнянин Б. Шевченкове свято у Львові // Діло. – 1913. – №60.
8. Верховинець В. Весняночка. – К.: Музична Україна, 1989.
9. Дитиняк М. Українські композитори (бібліографічний довідник). – Канада, 1986.
10. Дитячі пісні та речитативи / Упорядкування Г. Довженок, К. Луганська. – К., 1991.
11. Історія української музики. – К., 1990. – Т. 3. – С. 331.
12. Енциклопедія Українознавства. – Париж-Нью-Йорк: Молоде життя, 1955. – Т. I. – С. 218.
13. Залізник О. У місті Стрию при кінці минулого століття; Кравців М. Вклад Стрийщини в розвиток української музики // Стрийщина: Історико-мемуарний збірник: У 3-х ч. – Нью-Йорк, 1990-1993. – Т. II. – С. 435-; 253.
14. Касперт А. Шевченко і музика. – К.: Мистецтво, 1964. - № 202, 203.
15. Колесса Ф. Шкільний співаник. – К., 1991.
16. Людкевич С. З концертної зали. Концерт в честь Т.Шевченка // С.Людкевич Дослідження, статті, рецензії, виступи / Упоряд. З.Штундер. – Львів: Дивосвіт, 2000. – Т.2. – С. 436, 469.
17. Медведик П. Діячі української музичної культури (Матеріали до біобібліографічного словника) // Записки НТШ – Том ССХХVI: Праці Музикознавчої комісії. – Львів, 1993. – С. 386-387.
18. Михальчишин Я. З музикою крізь життя / Упоряд. Л.Мелех-Яросевич. – Львів: Каменяр, 1992. – С. 198-199.
19. Програма концерту професора Богдана Вахнянина // Рукописний відділ ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, конс. 17^а/15 п.9.
20. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор. – Тернопіль, 1998.
21. Sonevyts'kyi I., Palidvor-Sonevyts'ka N. Dictionary of Ukrainian composers. – Lviv, 1997. – P. 294-295.
22. Фольклорна веселка / Упорядник К. Луганська. – К.: Музична Україна, 1988.
23. Ханяк Л. Історія хорового товариства «Боян». – Львів, 1999.
24. Хроніка // Боян. – 1929. - № 7. – С. 77.
25. Хроніка // Боян. – 1930. - № 3. – С. 42.
26. Хроніка // Боян. – 1930. - №4-5. – С. 6-7.
27. Шевчук-Назар Л. Розвиток української музичної освіти та виховання в Галичині першої половини ХХ століття // Musica Galiciana. – Rzeszów, 2000. – Tom V. – S. 231-245.
28. Щурат В. Про дитячі пісеньки // Дітвора співає, в садочку гуляє: Співаник з руховими іграми для дітей / Упоряд. Б.Вахнянина, В.Щурата. – Львів: Рідна школа, 1936. – Т.1, 2.

Olexandra Nimylovych

THE MUSICAL-PEDAGOGICAL LEGACY BY BOHDAN VAKHNIANYN

In this article little know musical-pedagogical legacy by composer, conductor and teacher B.Vakhnianyn is uncovered. Here composer's collections of songs for children's choirs are analyzed. This article reveals pedagogical value and importance of collections in musical education of young generation.